

КРИМІНАЛІСТИЧНІ ЗАСАДИ ТА МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПІДРОЗДІЛАМИ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Тищенко В. В.

завідувач кафедри криміналістики
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України

ЩОДО ФОРМУВАННЯ МЕТОДИК РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПІДСЛІДНИХ ДЕРЖАВНОМУ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Закон України «Про Державне бюро розслідувань» від 12 листопада 2015 року (надалі — Закон) визначає його як центральний орган виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції (ст. 1). Це коло завдань Державного бюро розслідування (далі — ДБР) зумовлює й широке коло його повноважень (ст. 6), серед яких припинення і розкриття злочинів (п. 3), оперативно-розшукова діяльність та досудове розслідування злочинів, віднесених до підслідності ДБР (п. 4), розроблення і затвердження методики розслідування окремих видів злочинів (п. 7).

Звертає на себе увагу (як і в Законі «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року) вживання терміну «розкриття злочинів», який був видалений із завдань Кримінального процесуального кодексу України (ч. 2). Попри певні дискусійні моменти, пов'язані з визначенням і розумінням поняття «розкриття злочинів», вважаємо повернення вказаного терміну в законодавчий обіг позитивним явищем, оскільки воно дає змогу оцінити результат розслідування, його якість, оперативність, виявити певні проблеми у процесі розслідування. Доцільність оперування терміном «розкриття злочину» обґрунтовується і в криміналістичному аспекті (Тищенко В. В. Нужно ли раскрывать преступления? // Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики / Мат. V міжнарод. науково-практ. конф. — Одеса: Фенікс, 2013. — С. 421-423; Тищенко В. В. Розкриття злочинів як пізнавальна діяльність і основне за-

вдання розслідування// Наукові праці НУ «Одеська юридична академія». — Т. ХІІІ, Одеса: Юрид. літ., 2013. — С. 252-259.). Розкриття злочину в криміналістиці розглядається як пошуково-інформаційна діяльність з пізнання сутності кримінально-релевантної події, її основних обставин (часу, місця, способу дій тощо) і з встановлення особи, яка вчинила злочин. Успіх такої діяльності забезпечується системним, функціональним, технологічним, евристичним та інформаційним підходами, які дають змогу виявити загальні та специфічні залежності і зв'язки між її елементами — суб'єктом, об'єктом, цілями, завданнями, засобами і результатом її здійснення.

Розуміння сутності діяльності з розкриття злочинів, її засад, правил, технології призводить до побудови криміналістичних методик розслідування конкретної категорії злочинів. Зміст таких методик зумовлюється криміналістично значущими особливостями певної групи злочинів: перш за все — способами їх вчинення, специфікою слідової картини та характеристикою особи злочинця. Отже, не може існувати якась загальна чи універсальна методика розслідування, розрахована на розкриття будь якого виду злочинів, хоча доцільною виглядає побудова базової моделі криміналістичних методик розслідування (Гармаев Ю. П. Проблемы создания криминалистических методик расследования преступлений/ Ю. П. Гармаев А. Ф. Лубин. — СПб: Изд-во Р. Асланова, 2006, с.79; Журавель В. А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції. — Х.:»Апостіль», 2012. — С. 92-93.), або базової програми розслідування (Тіщенко В. В. Криміналістичні методики розслідування: теоретичні, методологічні та наукознавчі засади // Криміналіст першодрукований. — № 15/2017. — с.34-35.). Тому вираз *«методика (виділено нами) розслідування окремих видів злочинів»*, що вживається у Законі (п.7 ст.6) є неточним.

Постає завдання з розробки цілого ряду методик розслідування тих видів злочинів, які віднесені до підслідності ДБР. Доцільно формувати такі методики на різних рівнях — як комплексні, міжвидові, видові, підвидові. Проте спочатку потрібно здійснити криміналістичну класифікацію зазначеного кола злочинів. В КПК України (ч.4 ст.216) вони поділені на три групи: 1) злочини, що вчиняються представниками вищої гілки влади, суддями, працівниками правоохоронних органів та службовцями, посади яких належать до категорії «А», крім випадків, коли їх досудове розслідування віднесено до підслідності НАБУ у відповідності до ч.5 вказаної статті; 2) вчинені службовими особами НАБУ, крім випадків, коли їх досудове розслідування віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю НАБУ; 3) вчинені проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини), крім злочинів, передбачених ст. 422 КК України. Таким чином, перші дві групи злочинів ви-

окремлені за особливими ознаками суб'єкту цього кола злочинів, а третя — за суб'єктом (військовослужбовці і військовозобов'язані) та родовим об'єктом — встановленим порядком несення військової служби (Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов іа ін. — Х.: Право, 2015. — С. 612-614).

Як бачимо, це дуже широке коло злочинів, які різняться за обставинами розслідуваної події, технологією, способами вчинення та слідовою картиною. Їх об'єднує особливий суб'єкт таких злочинів: особа, яка займає високе посадове чи службове становище та наділена широким колом владних повноважень. Чи зумовлює це особливості в розслідуванні зазначених злочинів? Так, оскільки такі особи мають суттєвий вплив на різні гілки влади, на службових осіб правоохоронних органів, різноманітні зв'язки і стосунки. Звідси — широкі можливості у протидії виявленню і розслідуванню вчинених ними злочинів, подолати яку надзвичайно важко.

Формуванню окремих методик розслідуванню сприятиме поділ злочинів, що підслідні ДБР, на такі, що пов'язані з використанням особами свого службового становища і владних повноважень, або не пов'язані з ними.

В першому випадку доцільно створювати комплексні методики розслідування, оскільки злочинна діяльність зазначених осіб складається з системи взаємопов'язаних злочинів, які могли вчинятися на протязі тривалого часу. Саме ж розслідування передбачає вивчення численних законодавчих та підзаконних актів, офіційних документів, які регулюють або відображують відповідну діяльність підозрюваних осіб, а також проведення досудового розслідування слідчо-оперативною групою.

В другому випадку рівень і зміст криміналістичних методик визначається формою і характером злочинної діяльності. Як правило, можуть бути розроблені видові і міжвидові методики розслідування з врахуванням особливостей службового становища особи, його знань, вмінь, зв'язків тощо.

Що стосується розслідування військових злочинів, то вони передусім повинні бути класифіковані за своїм спрямуванням, обставинкою, способом, наслідками, становищем особи, яка вчиняє такі злочини. На цій основі доцільно формувати методики розслідування різного рівня: міжвидові, видові і підвидові.

Слід відзначити, що методики розслідування злочинів, організаторами, підбурювачами, виконавцями, посібниками яких є особи, названі в ч.4 ст.216 КПК, в криміналістичній літературі залишаються малорозробленими або зовсім нерозробленими, тому постає гостра необхідність їх побудови і подальшої апробації. Для цього необхідно ретельно аналізувати і систематизувати досвід розслідування такого

роду злочинів минулих років з урахуванням помилок і недоліків, слідчої обстановки, інноваційних прийомів і методів тощо.

До повноважень ДБР Закон відніс розробку і затвердження методики розслідування окремих видів (п.7 ст.6). Здійснення розробки окремих криміналістичних методик можливе лише за умов належного науково-методичного забезпечення, зокрема за допомогою передбачених у ч.1 ст. 9 науково-дослідних установ. Наскільки є реальним створення таких установ покаже час. Разом з тим, розроблення відповідних методик розслідування могло б здійснюватися у співпраці ДБР і науковцями — криміналістами вищих юридичних навчальних закладів за відповідним замовленням, обговоренням і апробацією, а також їх рекомендацією до практичного використання.

Інше питання: чи потрібно їх затверджувати і «вводити в дію» в імперативному порядку? В літературі висловлювалися пропозиції щодо атестації та державної реєстрації криміналістичних методик розслідування, що створювало б відповідні «бази знань слідчого» (Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик. — Х.: Харків юридичний, 2010. — С. 255-265). Ця думка заслуговує на увагу і подальше обговорення.

Аркуша Л. І.

професор кафедри криміналістики
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор

ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ ЯК СУБ'ЄКТ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Державне бюро розслідувань — новий правоохоронний орган, створення якого передбачено зобов'язаннями при вступі до Ради Європи та іншими угодами.

Згідно Закону України «Про Державне бюро розслідувань», діяльність ДБР полягає в розслідуванні кримінальних проваджень, в яких фігурують правоохоронці, судді і найвищі службовці (від Президента України, Прем'єр-міністра України, міністрів, Генерального прокурора України до начальників ГУ Національної поліції). ДБР остаточно перебирає на себе функцію досудового (попереднього) слідства від прокуратури, яка здійснювала означену функцію починаючи з 1996 року на тимчасовій основі (відповідно до п. 9 Перехідних положень Конституції України) (Рішення Конституційного Суду